

Tann totaliteri staturin

J. P. Heinesen

Undirritaði vil fegin gera vart við, at henda greinarøð ikki eigur at verða dømd, fyrr enn hon er lisin at enda

Dreymur og veruleiki

Vit skrivaðu: »Tað er einki høpi í at tala um at forfylgja og ikki forfylgja í einum politistati. Í einum politistati verða øll fo, fylgd.«

Eg kom tilvondarliga fram á eitt viðtal við eysturtýskan Peter Kupke (50 ár), ein av kendastu og bestu leikstjórnunum á Bert Brecht teatrinum í Eysturberlin. Hann fekk farloyvi at fara til Danmarkar at arbeiða eina tíð, men valdi, saman við konuni, ikki at fara aftur til DDR. Í viðtalinum sigur hann hvi, og grundgevingarnar undirstríka so at siga orð fyrri annað tað, eg havi roynt at fært fram um politistatin í hesi greinarøð.

Kupke var barn undir krignum. Tað var ein tíð, tá ið vinur ikki tordi at tosa við vin. Tá ið foreldrinu máttu teska fyrri at børnini ikki skuldu hoyra fyrri slatrið og politiskari forfylging.

Stoðan er tann sama í DDR í dag, sigur Kupke. Fólk tora ikki at tosa opið saman av átta fyrri politiskari forfylging. Tað er ov vágiligt at opna seg, tí sjálvst vinir kunnu slatra.

Kupke rymdi ikki úr DDR av átta fyrri politiskari forfylging, sigur hann, men av átta fyrri at ganga til grundar sum listamaður.

— Tað bar mær ikki til at arbeiða við sjónleiki. Eg misti mína listaligu sjálvs- vörðing. Eg folnaði burtur.

Og hann, sannfórður sosialistur, heldur fram: Marxisman gerst meira og meira til eina religiön. Grundgevingarnar eru avloystar av eini trúgv, sum eingin hevur loyvi at ivast í. Munurin millum dreyms og veruleika gerst alt stórri.

Í mong ár helt Kupke, at hann við sinum arbeiði innan fyrri teatrid kundi minka um henda munin millum mytu og veruleika. So við og við gjørdist tað honum greitt, at arbeiði hansara var nyttuleyst.

— Í sjeiti árunum gjørdist tað mær og øðrum alt meira greitt, at sosialisman í Eystureuropa ikki var for fyrri at fremja sínar hugsjónir... Vit trokaðu burtur úr huga okkara sannleikan um, at listafólk í Sovjet vórðu lögð inn á psykiatriskar klinikkir... Óttin í Eystureuropa fyrri at geva listafólki friari ræsur kemur av, at fáa listafólk meira frælsi, koma straks aðrir bólkir og krevja tað sama... Eg havi havt tað lættari enn tey flestu, eg kundi bara stinga av. Tey eru nøgv, ið ætla at ryma, men hava ikki høvi... Men fari eg eystur um aftur, so er leiddin vis, endar Kupke: Lúkst í fongslid.

Ein sovjetiskur høvundur

Eg kom eisini av tilvild fram á eitt annað viðtal. Tað var við sovjetiska rit-

høvundan Georgij Vladimov (52 ár). Fyrsta bókin kom út í 1961, og hann gjørdist limur í rithøvundafelagnum. Slikur limaskapur gevur ótrúgar materiellar fyrimunir, eitt nú fært tú hús at búgva í og fritt loyvi at keypa vörur, ið onnur bert doryma um.

Í Sovjet, sigur Georgij, er tað ikki bert ein rættur at arbeiða, tað er eisini ein skylda. Kanst tú ikki vísa á, at tú hevur arbeiði, so hevur tú ongan heimarrætt í samfelagnum, so ert tú tað, tey rópa subsistensleysur, og tað er ólógligt at vera slíkt.

Hetta kann føra mong merkilig ting við sær, eitt nú hetta: Ert tú sloppin í rithøvundafelagið, so ert tú rithøvundur, so arbeiðir tú, um tú ikki setur so frætt sum ein bókstav á blað í heili tjúgu ár. Men ert tú ikki í felagnum, so ert tú ikki rithøvundur, um tú so skrivur frá morgni til myrkurs alt árið igjøgnum. Tú arbeiðir ikki. Tú ert subsistensleysur, og ólóglegur.

Georgij var argur inn á rithøvundafelagið. Tað varð stýrt av byrokratunum, ið blandaðu seg uppi allatíðina. Hann hevði verið sjómaður og skrivaði eina skaldsøgu um sjólvíð soleiðis, sum tað var, uttan at pynta upp á nakað. Í sjeið ar krønglaðist handritið millum skrivstovurakkarnar, aðrenn bókin kom út. Hon fekk ein lemjandi kritik. Hann hevði málað sjólvíð alt ov dapurt, hann skuldi havt málað tað nøgv meira rúreytt, so tey ungu fólkini, ið løsu, fingur hug til sjólvíð. Sjólvíð harafturimóti vóru hugtakin av skaldsøguni. Handskrivaðar avskriftir av henni gingu hond úr hond.

Myndugleikarnir høvdu eitt il ega til Georgij Vladimov. Hann royndi at hjálpa »subsistensleysum« høvundum, bæði teimum, sum vóru farnir úr felagnum av frium vilja, og teimum, ið vóru koyrdir úr tí. Hann arbeiði fyrri forboðna Amnesty International og móti misbrúki av psykiatri, alt samalt nakað Livjatan kallar »antisovjetisk virkseml«. Gjøgnum rithøvundafelagið fekk hann einaferð at víta, at innbjóðing var komin til hansara frá Norsk Gyldendal, men tá var so nøgv tíð umliðin, at har gjørdist einki. Hann gjørdist so argur um hesa eyðsæddu ráðagerð móti sær, at hann meldaði seg úr felagnum.

Í somu løtu var hann subsistensleysur. Gátufør umboð frá lögregluni — í sivilklæðum — komu at vitja og víta, hvat hann livdi av, hann arbeiði jú ikki, um hann so skrivaði samdøgrið runt. Alt hann skrivaði, mátti hann goyma burtur, hann tordi ikki at hava tað frammi. Men lögreglan líkasum aftraði seg fyrri at fara í holt við hann. Heimspressan hevði eygni við honum, og hann varð stuðlaður av monnum sum Heinrich Böll og Siegfried Lenz.

Í januar í ár komu boðini: Annaðhvørt viðgongur tú, at tú drivur antisovjetiskt virkseml ella kemur tú fyrri rættin. Í staðin fyrri at viðganga nakað, skrivaði hann til myndugleikarnar, at hann hevði fingið innbjóðing frá Vesturtýskalandi at halda fyrilestrar og bað um farloyvi. Tað fekk hann uttan nakað roks. Men hann var ikki meir enn komin út um markið, so misti hann sín sovjetiska statsborgarskap.

Soleiðis slepti Livjatan sær av við »hetta livandi orðið«.

(Løgið, løgið! Beint sum eg havi skrivað hetta koma tey tíðindi, at kulturredaktørurin á Literaturnaja Gazeta, tiltikin marxistur og ein tann

»Tey, sum faast við list, eru sálin í einumhvørjum samfelag. Tey eru tær finu nervarnar, tær viðkvomu kenslurnar, tey fintmerkjandi mátingartólini, ið straks merkja órættvísi, kúgan og harðskap, og sum ikki kunnu lata vera við at siga frá, stendst hvat av ið má. Ti eru tey altíð tey fyrstu offrini í einum sjúkum samfelag, tey málubundnu, jagstraðu og forfylgdu. Har listin mis-trivist og verður køvd er samfelagið sjúkt,« skrivur Jens Pauli Heinesen m. a. í tí næstseinasta partinum av greinarøð síni

mest kendi blaðmaðurin úr Sovjet, er hoppaður av í London. Ein av grundgevinginum er henda: Meðan vit undir Bresnjev hómaðu friari ræsur fyrri mentunarliv, eru vit nú undir Andropov á fullari ferð aftur í Stalintíðina. Ein onnur grundgeving: Tann andstyggiliga niðurskjótingin av koreanska, ferða-flogfarinum).

Hjartanna hjarta

Fremst í hesi greinarøð spurdi eg meg sjálvan, hvussu tað bar til, at politisku útsiðukreftrinar altíð seta sín blóðhæl á »landsins sál«. Hvat ræðast hesar kreftrir? spurdi eg. Hvat er tað fyrri ein veldigur figgindi, tær siggja? Og eg lætst ikki at kenna svarið, men satt at siga haldi eg meg kenna ein part av tí, og her koma vit aftur til politikanar við teimum negativu aggressiónunum. Hesin politikanar hevur púrt ongar skapandi gávur innan fyrri andsliv. Hann er púra eiðasorur. Av tí sama hevur hann eitt vídføtt hatur, eina iborna ræðslu fyrri teimum fólkum, ið hava tað. Hann kennir seg sum ein litlan pinkuling, ússaligan og ótryggan av teimum. Hann veit, at tey gjøgnum-skóða hann. At tey kenna hansara veikleikar og siggja hansara ómegd. Av tí sama hevur hann eina kenslu av, at tey eru ómetaliga skaðilig og vandamikil fyrri maktstøðu hansara og maktgírind. Ti má hann forfylgja tey. Faa tey at tuga. Onkursvegna beina tey burtur av vegnum.

Hesi skapandi fólk verða forfylgd í øllum totaliterum statum, hvørt teir rópa seg vinstravendir ella høgravendir. Tey verða eisini forfylgd í demokratiskum londum av politikanar við negativum aggressiónum. Fyri-brigið er ikki ókent í okkara mentaðu tjóð.

Domini eru óteljandi. Pablo Neruda var eitt, men eg fari at taka enska stórskaldið Shelley fram fyrri at vísa á, at hetta ikki er nakað nýtt, men nakað, sum altíð hevur verið. Shelley doyði bert 29 ára gamal av eini druknivanlukku, forfylgdur og ókendur. Eg skal endurgeva brot úr ummælum, samtíðarblóð góvu honum:

»Hansara liv er sett saman av lágari hugmód, koldum eginkærleika og ómansligum grimdarhuga.«

»Rithøvundurin er líka ørur sum grundsetningar hansara eru láturliga vánaligir. Skaldskapur hansara er ein

Framtíð Sovjets

Um framtíð Sovjets er Georgij Semjonov ikki heilt samdur við seg sjálvan. Hann roknar við at sleppa aftur til Sovjet um nøkur ár, tí, sum hann sigur, oldingarnir í Kreml, ið krækja seg til valdið sum teir krækja seg til livið, kunnu ikki liva nøgv ár afturat, sjálvst um teir støðugt hava ein ring av trygdarfólki rundan um seg og hartil ein sjúkabil við livbjargingartólum, kunstigum hjörtum og nýrum og ymiskum líkamslutum.

— Hugsið tykkum, sigur Georgij, hvat nýtt vit kunnu vænta okkum av slíkum monnum, hvørs mest týðandi líkamslutir koma rullandi í hølunum á teimum, hvar teir so fara. Andropov, sigur hann, hoyrir til seinasta ættarliðið av politikanar, ið var við til at fremja Stalins ógerðir. Eftir hann kemur eitt nýtt ættarlið, ið hevur sanna andstygd fyrri Stalintíðini, og tá fer at verða betri.

(Her kann skoytast uppi, at sum tað frættist eru minni enn so øll í Sovjet samd við honum í hesum. Tey rokna ikki við nokrum bata. Hvørjum skulu vit trúgva? Livst so spyrst).

Men samstundis sum Georgij er bjartskýgdur roknar hann við ræðuligum og blóðigum samanbrestum, ið fara at enda við at fólkíð sigir. Spurdur um fólkíð fer at berjast fyrri teirra demokratiskum frælsisrættindum, svarar hann nei, tey eru bert fá, ið stríðast fyrri slíkum. Nøkur listafólk, nøkur intellektuel, tað er alt. Matvørumangulin vernar í hvørjum. Arbeidarar og bøndur fara ikki at vága livið fyrri frælsisrættindum, teir fara at vága tað fyrri at fáa nakað at eta.